

НАГОРНИЮК-ДАНИЛЮК О. О.,
кандидат юридичних наук,
викладач кафедри цивільно-правових
дисциплін
(Національна академія
внутрішніх справ)

УДК 343.13(477)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.3.90>

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ПРОЦЕДУРИ IN ABSENTIA

У статті встановлено, що процедура здійснення спеціального кримінального провадження в Україні не суперечить міжнародно-правовим актам та загалом відповідає рішенням Європейського суду з прав людини. Зазначена інституція визнає провадження *in absentia* як засіб захисту правопорядку, якщо при цьому дотримуються права людини гарантовані Європейською конвенцією з прав людини (процедура не суперечить Конвенції, а її реалізація має відбуватися без порушень конвенційних гарантій). Аналіз практики Європейського суду з прав людини засвідчив, що предметом розгляду були різні аспекти здійснення процедури *in absentia*, зокрема щодо дотримання порядку повідомлення особи про судовий розгляд та дії влади щодо забезпечення участі особи в засіданні; ініціатива та дії самої особи щодо забезпечення своєї участі в засіданні суду; поважність причин, через які підсудний був відсутній; оскарження заочного рішення; особливості здійснення захисту. Однак поряд з визнанням процедури *in absentia* Європейський суд з прав людини послідовно дотримується категоричної позиції щодо обов'язку держави забезпечити додержання прав підозрюваного, обвинуваченого. На підставі результатів дослідження практики Європейського суду з прав людини виокремлено правила спеціального кримінального провадження та гарантії, які передбачені рішеннями Європейського суду з прав людини: право підозрюваного (обвинуваченого) брати участь у спеціальному кримінальному провадженні; право підозрюваного (обвинуваченого) на повторне розслідування обставин справи; право підозрюваного (обвинуваченого) не брати участі в спеціальному кримінальному провадженні; право підозрюваного (обвинуваченого) знати про розпочате кримінальне провадження щодо нього і про кримінальне правопорушення, вчинення якого йому інкримінують; забезпечення принципу справедливості під час спеціального кримінального провадження; обов'язкова участь захисника як учасника, який забезпечуватиме захист підозрюваного (обвинуваченого). Зауважено, що практика Європейського суду з прав людини як і міжнародні стандарти передбачають право підозрюваного (обвинуваченого) на відсутність під час спеціального кримінального провадження, гарантії забезпечення його прав, але наполегливо рекомендують брати участь у кримінальному провадженні з точки зору кращої можливості захисту своїх прав.

Ключові слова: спеціальне кримінальне провадження, *in absentia*, Європейський суд з прав людини, права людини, підозрюваний, обвинувачений.

Nahorniuk-Danyliuk O. O. Case-law of the European Court of Human Rights on in absentia proceedings

The article establishes that the procedure for conducting special criminal proceedings in Ukraine does not contradict international legal acts and generally

complies with the judgments of the European Court of Human Rights. The said institution recognises in absentia proceedings as a means of protecting law and order, provided that the human rights guaranteed by the European Convention on Human Rights are respected (the procedure does not contradict the Convention, and its implementation should be carried out without violating the Convention guarantees). The analysis of the case law of the European Court of Human Rights has shown that the subject of consideration was various aspects of the in absentia procedure, in particular, compliance with the procedure for notifying a person of a trial and the actions of the authorities to ensure the person's participation in the hearing; the initiative and actions of the person to ensure his or her participation in the hearing; the validity of the reasons for the defendant's absence; appealing against a decision in absentia; and the specifics of the defence. However, along with the recognition of the in absentia procedure, the European Court of Human Rights consistently adheres to a categorical position regarding the State's obligation to ensure that the rights of the suspect or accused are respected. Based on the results of the study of the case law of the European Court of Human Rights, the author identifies the rules of special criminal proceedings and the guarantees provided for by the judgments of the European Court of Human Rights: the right of a suspect (accused) to participate in special criminal proceedings; the right of the suspect (accused) to re-investigate the circumstances of the case; the right of the suspect (accused) not to participate in the special criminal proceedings; the right of the suspect (accused) to know about the criminal proceedings initiated against him/her and about the criminal offence he/she is accused of committing; ensuring the principle of fairness in the special criminal proceedings; mandatory participation of a defence counsel as a participant who will ensure the defence of the suspect (accused). It is noted that the case law of the European Court of Human Rights and international standards provide for the right of a suspect (accused) to be absent during special criminal proceedings, guarantees of his/her rights, but strongly recommend that he/she should participate in criminal proceedings in order to better protect his/her rights.

Key words: *special criminal proceedings, in absentia, European Court of Human Rights, human rights, suspect, accused.*

Актуальність теми. У сучасному правовому просторі особливе значення набуває проблема дотримання процесуальних прав особи в умовах відправлення правосуддя за її відсутності – так званої процедури *in absentia*. Це явище стає дедалі актуальнішим у зв'язку з викликами, що постали перед багатьма європейськими державами, включаючи Україну, в умовах воєнних конфліктів, масових переміщень населення, транскордонної злочинності та відмови окремих осіб з'являтися до органів правосуддя. Застосування процедури *in absentia* прямо пов'язане з реалізацією фундаментальних гарантій справедливого судового розгляду, передбачених ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) у своїй багаторічній практиці неодноразово розглядав справи, у яких досліджував відповідність рішень національних судів, винесених за відсутності обвинуваченого, стандартам справедливого суду. У центрі уваги Суду перебувають питання забезпечення права особи на ефективну участь у судовому процесі, право на захист, на своєчасне інформування про обвинувачення, а також на можливість перегляду вироку, винесеного за процедурою *in absentia*. Аналіз відповідної практики ЄСПЛ є важливим не лише для теоретичного осмислення концептуальних підходів до захисту прав людини, але й для гармонізації національного кримінального процесуального законодавства з європейськими стандартами.

Таким чином, дослідження практики Європейського суду з прав людини щодо процедури *in absentia* дозволяє з'ясувати обсяг і межі допустимості такого провадження, а також

окреслити необхідні процесуальні гарантії для забезпечення балансу між ефективністю правосуддя та правами особи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання правового регулювання та практичного застосування інституту спеціального кримінального провадження неодноразово ставало предметом наукового аналізу та дискусій серед українських учених-процесуалістів. Вагомий внесок у розроблення теоретичних засад цього правового інституту зробили такі науковці, як Р. С. Брухаль, О. В. Бабаєва, І. В. Гловюк, І. І. Сливич, О. В. Капліна, О. П. Кучинська, Д. В. Коперсак, О. В. Калінніков, Г. В. Матвієвська, В. В. Рогальська, Д. А. Пеший, Т. І. Слуцька, О. А. Солдатенко, В. М. Тertiшник, Л. Д. Удалова, О. Г. Шило, Д. О. Шумейко та інші. Їхні наукові праці становлять концептуальну основу для глибшого розуміння сутності, функціонального призначення та правових меж застосування спеціального провадження у системі кримінального процесуального права України.

Однак, у контексті динамічної трансформації кримінального процесуального законодавства, зумовленої як внутрішніми реформами, так і зовнішніми безпековими викликами, виникає нагальна потреба у поглибленому аналізі практики ЄСПЛ щодо здійснення процедури *in absentia*. Такий аналіз має вирішальне значення для приведення національної правозастосовної практики у відповідність до міжнародних стандартів захисту прав людини.

Виклад основного матеріалу. Нормативне регулювання та застосування процедури *in absentia* у різних країнах, як було показано, має певні відмінності. Крім того, неоднаковим є її сприйняття у сенсі можливості практичної реалізації. За таких умов вирішення наявних суперечностей не могло не перейти у площину врегулювання проблем здійснення процедури *in absentia* в ЄСПЛ: від питання відповідності цього інституту ЄСПЛ до окремих проблем його застосування [1, с. 132].

В. М. Тertiшник зазначає, що ЄСПЛ неодноразово відзначав, що застосування інституту заочного розгляду, який забезпечує слухання кримінального провадження в розумний строк, можливе за умов виконання низки умов. Так, по-перше, при заочному розгляді не повинно порушуватися право особи на захист, зокрема на участь захисника в процесі та оскарженні заочного вироку («Ван Гейзегем проти Бельгії», 1999 рік; «Кромбах проти Франції», 2001 рік). По-друге, жодна справа не повинна бути розглянута судом заочно, якщо особа протягом часу, який дозволяє їй з'явитися до суду й підготувати свій захист, не була повідомлена повістками, якщо тільки не буде встановлено, що вона навмисно уникала правосуддя. При цьому повістки повинні вказувати на наслідки неявки обвинуваченого до суду («Колоцца проти Італії», 1985 рік). По-третє, прийняте за відсутності обвинуваченого судові рішення повинно бути доведено до його відома згідно з правилами вручення повісток. При цьому відлік часу для оскарження не повинен починатися раніше, ніж особа може отримати повідомлення про ухваленний щодо неї вирок («Шомоді проти Італії», 2004 рік). По-четверте, особа, щодо якої розглядалася справа за її відсутності, але якій повістка була належним чином вручена, повинна мати право на повторний розгляд справи у звичайному порядку, якщо може довести, що її відсутність і факт того, що вона не мала можливості поінформувати суддю, були спричинені обставинами, які вона не могла усунути («Меденіца проти Швейцарії», 2001 рік; «Зейдович проти Італії», 2006 рік; «Стоїчков проти Болгарії», 2005 рік; «Б. проти Франції», 1986 рік) [2].

У справі *Sanader проти Хорватії* (§§ 87–88) Суд постановив, що вимога того, що особа, засуджена *in absentia*, якій не було відомо про переслідування в судовому порядку і висунуте проти неї обвинувачення, або намагалася уникнути судового розгляду чи однозначно відмовилася від права постати перед судом, повинна була з'явитися перед національними органами влади і надати адресу проживання під час кримінального провадження для того, щоб мати можливість вимагати повторного розгляду, була непропорційною. Особливо це відбувалося тому, що відразу ж як підсудний потрапив би під юрисдикцію національних органів влади, він був би позбавлений волі на підставі засудження *in absentia*. У зв'язку з цим Суд наголосив, що не може виникнути питання обов'язку обвинуваченого здатися під варту для того, щоб забезпечити право на повторний судовий розгляд за умов, які відповідають вимо-

гам статті 6 Конвенції. Проте він пояснив, що це не ставить під сумнів те, що під час нового провадження присутність заявника на судовому засіданні повинна бути забезпечена шляхом видачі наказу про його повернення під варту або застосування інших заходів, передбачених відповідним національним законодавством. Такі заходи, якщо вони є застосовними, повинні мати іншу правову основу – обґрунтовану підозру заявника у вчиненні злочину і наявність «відповідних і достатніх підстав» для його тримання під вартою [3, с. 58].

О. Ю. Татаров за результатами вивчення практики ЄСПЛ зауважує, що ЄСПЛ неодноразово відзначав, що особа, щодо якої розглядалася справа за її відсутності, проте якій повістку було належним чином вручено, повинна мати право на повторний розгляд справи у звичайному порядку, якщо вона зможе довести, що її відсутність і факт того, що вона не мала можливості поінформувати суддю, зумовлювались обставинами, які вона не могла усунути [4].

Як зазначено у рішенні «Колоцца проти Італії», хоча в п. 1 ст. 6 про це спеціально не згадується, із завдань і цілей ст. 6, взятої загалом, видно, що людина, якій пред'явлено кримінальне обвинувачення, має право брати участь у розгляді справи. Більше того, підпункти (с), (d) і (е) п. 3 гарантують кожній людині, якій пред'явлено кримінальне обвинувачення, право «захищати себе особисто», «допитувати свідків обвинувачення або мати право на те, щоб ці свідки були допитані», «отримувати безкоштовну допомогу перекладача, якщо він не розуміє мови, яка використовується в суді, або не говорить цією мовою», і важко уявити собі, як він може здійснювати ці права, не будучи присутнім [5].

Щодо участі підсудного у судовому засіданні, Суд дотримується однозначної позиції про її важливість. Явка підсудного має вирішальне значення, враховуючи як право останнього бути заслуханим, так і необхідність перевірки правильності його тверджень і їх порівняння з показаннями потерпілої сторони. Таким чином, йдеться про захист інтересів і потерпілих, і свідків, у зв'язку з чим законодавець уважав за потрібне вжити заходів для забезпечення явки на засідання суду (постанова Європейського Суду від 23 листопада 1993 р. у справі «Пуатрімоль проти Франції» (Poitrimol c. France), Постанова Європейського Суду у справі «Кромбах проти Франції»). Крім того, практика, коли обвинуваченого примушують з'явитися на судовий розгляд під загрозою «позбавлення прав людини», є за своєю суттю хибною [6].

ЄСПЛ визнав порушення ст. 6 Конвенції у чотирьох кримінальних провадженнях, проведених за відсутності обвинувачених «Хісі проти Албанії» (заява № 72361/11), «Мало проти Албанії» (№ 72359/11), «Мука проти Албанії» (№ 57456/11) та «Топі проти Албанії» (№ 14816/08). Три з чотирьох заявників мешкали за кордоном і дізналися про своє засудження лише тоді, коли їх депортували в Албанію. Останній заявник був виправданий, але через рік він був визнаний винним рішенням апеляції. Сім'я поінформувала заявника про засудження, адже той поїхав за кордон після його виправдання судом першої інстанції. Заявникам був наданий дозвіл на подання апеляції, але Апеляційний та Верховний Суд підтвердили їх засудження. Всі конституційні скарги були відхилені. Посилаючись, зокрема, на ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, всі заявники стверджували, що провадження проти них були несправедливими, оскільки вони були проведені: 1) за їх відсутності; 2) без їх інформування; 3) без їх відмови від права з'явитися в суді [7].

У рішенні по справі «Да Лус Домінгеш Феррейра проти Бельгії» зазначено, що заявник, подавши протест рекомендованим листом на день вручення йому копії постанови апеляційного суду м. Льєжа в 1994 р., а потім, заявивши новий протест шляхом подачі заяви директору пенітенціарної установи в 1998 р., явно продемонстрував своє бажання бути присутнім у судовому засіданні й здійснювати свій захист. Але при цьому заявник не домігся права бути заслуханим щодо обґрунтованості висунутих проти нього обвинувачень за фактичними і юридичними обставинами справи, оскільки в обох випадках його протест був оголошений неприйнятним, у першому випадку за формальними підставами, а у другому – у зв'язку з пропуском строку давності. Європейський суд уважає, що своєю відмовою відновити провадження у справі, розгляд якої відбувся заочно, при наявності явних доказів

того, що обвинувачений хотів скористатися своїм правом на явку до суду, апеляційний суд м. Льежа позбавив заявника права на доступ до суду. Виходячи з цього, Європейський суд дійшов висновку про те, що у справі було допущено порушення п. 1 ст. 6 Конвенції [8]. Заявник у своїй скарзі до Європейського суду стверджував, що його відсутність під час розгляду справи в апеляційному суді і відмова в розгляді протесту на постанову апеляційного суду були порушенням пункту 1 і підпункту «с» пункту 3 ст. 6 Конвенції [9].

На вирішення цієї справи, Європейський суд зазначає, що заявник сам подав апеляційну скаргу на вирок виправного суду м. Арлона і що таким чином заявник знав, що буде викликаний на засідання апеляційного суду. При цьому особиста явка підсудного в судові засідання була обов'язковою. Суд встановив, що заявник не вжив жодних кроків з метою вирішення питання про «юридичну» неможливість явки на засідання, швидше за все пов'язаної з його знаходженням під вартою в Німеччині. Більше того, заявник не згадав про те, що він не отримував повістки з викликом на засідання суду ні при подачі клопотання про перенесення судового засідання, ні у викладенні вимог, пов'язаних з протестом, поданим ним. Крім того, листом від 1 червня 1994 року з клопотанням про перенесення дати засідання заявник однозначно підтвердив, що був у курсі дати проведення засідання суду. І, зрештою, заявник недостатньо обґрунтував клопотання про перенесення дати засідання, пославшись лише на неможливість своєї присутності з «юридичного» погляду. З огляду на всі наявні обставини Європейський суд уважає, що недостатня розпорядливість, виявлена заявником, багато в чому сприяла виникненню ситуації, що не дозволила йому взяти участь у засіданні апеляційного суду м. Льежа і забезпечити свій захист [5; 8; 9].

Відмова від права, гарантованого Конвенцією, якщо це допустимо, повинна бути викладена недвозначним чином і супроводжуватися мінімальними гарантіями, порівняними з його важливістю [10].

Позиція ЄСПЛ щодо участі захисника у розгляді справи без участі підсудного (навіть якщо така можливість регламентована національним законодавством, як це передбачено КПК Нідерландів) полягає у тому, що той факт, що підсудний, незважаючи на належне дотримання процедури його виклику, не з'явився на судовий розгляд, не може навіть за відсутності поважної причини виправдати позбавлення його права, гарантованого п. 3 ст. 6 Конвенції, на захист за допомогою свого захисника.

У цій справі висловлена також окрема думка, згідно з якою система кримінальної процедури, яка призначена забезпечити присутність обвинуваченого на судовому розгляді його справи та на слуханні будь-якої апеляції і яка не дозволяє відсутньому правопорушникові бути представленим своїм захисником, якщо він відсутній без поважних причин, у принципі не суперечить Конвенції.

Лише в особливо серйозних кримінальних справах інтереси правосуддя можуть потребувати, щоб обвинувачений завжди був присутній чи представлений, якщо необхідно, офіційно призначеним захисником [11].

У той же час у рішенні у справі «В'ячеслав Корчагін проти росії» від 28 серпня 2018 р. ЄСПЛ вказує, що у випадку, коли особа не отримала повістку про виклик до суду внаслідок її ухилення від такого, порушення ст. 6 ЄКПЛ відсутні, і вона вважається такою, що належним чином повідомлена про час, дату та місце судового розгляду [12].

Аналогічна ситуація мала місце й у справі «Демебуков проти Болгарії» від 28 лютого 2008 року, в якій ЄСПЛ не визнав порушень ЄКПЛ, протиправності заочного засудження заявника та відмови йому в праві на повторне провадження в його присутності у зв'язку з тим, що саме своїми діями заявник створив ситуацію, яка зробила його недоступним для інформування про судовий розгляд його ж кримінальної справи та участі у процесі [13].

Суд наголосив на переважному значенні забезпечення належного захисту обвинувачуваного. Право кожної особи, обвинуваченої в кримінальному злочині, на ефективний адвокатський захист є одним із основних атрибутів справедливого судового процесу. Обвинувачений не втрачає цього права лише на тій підставі, що він був відсутній на судовому засіданні. Навіть якщо законодавчий орган повинен був передбачити заходи, які б запобі-

гали виникненню ситуацій із невинуваченою відсутністю учасників судового засідання, він не був би спроможний карати їх, створюючи винятки щодо здійснення права на адвокатський захист. Законну вимогу присутності обвинувачуваного на розгляді його справи в суді можна виконати за допомогою інших засобів, а не позбавленням його права на адвокатський захист [14].

Також, варто звернути увагу, що ЄСПЛ встановив відсутність порушення ст. 6 Конвенції й у справі Лена «Атанасова проти Болгарії». Посилаючись на п. 1 ст. 6 Конвенції, заявниця скаржилася, що їй було засуджено *in absentia*, та піддала критиці відмову в задоволенні її клопотання про поновлення кримінального провадження. Крім цього, заявниця скаржилася і за ст. 8 Конвенції з огляду на те, що виконання покарання у вигляді десяти місяців позбавлення волі позбавило її можливості доглядати за своєю донькою і що прокуратура відмовила у відстрочці виконання її вироку. Зрештою, посилаючись на п. 1 ст. 6 Конвенції та статтю 4 Протоколу № 7 до Конвенції, заявниця стверджувала про надмірну тривалість порушеного щодо неї кримінального провадження і про те, що їй було обвинувачено та засуджено двічі за ті ж правопорушення, а саме обман декількох осіб шляхом надання неправдивих обіцянок із пошуку роботи в Іспанії [15].

Суд дійшов висновку, що оскаржувана заявницею ситуація не становила невинуваченого обмеження її права брати участь у судових засіданнях у кримінальній справі щодо неї. ЄСПЛ установив, що заявниця була належним чином поінформована про наявність кримінального провадження щодо неї та про кримінальні правопорушення, у вчиненні яких її обвинувачували. Заявниця визнала факт вчинення кримінальних правопорушень і висловила готовність обговорити умови ухвалення вироку, а отже виправдано очікувала, що її викличуть до суду. Однак заявниця не змінювала раніше зазначену органами влади адресу й не інформувала про її зміну. Органи влади вжили всіх розумних і необхідних заходів для забезпечення явки заявниці до районного суду з метою розгляду її справи.

ЄСПЛ встановив, що заявниця свідомо й законно побічно відмовилася від свого права бути присутньою в судових засіданнях із розгляду кримінального провадження щодо неї. Крім того, ЄСПЛ не може критикувати касаційний суд за те, що той, урахувавши ці обставини, вирішив відмовити заявниці в поновленні кримінального провадження. В цій справі ЄСПЛ вирішив, що порушення пункту 1 статті 6 Конвенції немає [16].

Схожого висновку ЄСПЛ дійшов у справі «Боярченко проти України» [17]. У своїй скарзі до ЄСПЛ за п. 1 ст. 6 та ст. 13 Конвенції заявник скаржився, що рішення Новозаводського суду від 15 березня 2004 року було несправедливим й ухваленим за його відсутності; він також скаржився на упередженість суду, оскільки той просив заявника довести свою невинуватість. Крім того, він скаржився, що суд наклав на нього надмірний фінансовий тягар із порушенням статті 1 Першого протоколу до Конвенції. До того ж, не уточнюючи, заявник скаржився на порушення його прав за ст. ст. 7, 8 та 10 Загальної декларації прав людини [5; 15].

ЄСПЛ наголосив, що органи влади вжили всіх необхідних заходів для пошуку та інформування заявника про заплановані судові засідання, принаймні за останньою відомою адресою та через його адвоката й матір. У своїх заявах до ЄСПЛ заявник сам визнав, що, будучи обізнаним про провадження, яке тривало, він не залишив жодної інформації про адресу, за якою його можна відшукати та поінформувати про будь-які процесуальні дії в його справі. Будучи представленим адвокатом за його власним вибором, заявник міг передбачити наслідки своєї відсутності в подальших судових засіданнях.

У світлі наведеного й з урахуванням поведінки заявника та його адвоката, ЄСПЛ встановив, що українські суди були вправі дійти висновку, що заявник опосередковано, проте однозначно відмовився від свого права бути присутнім на наступних судових засіданнях у суді (див., *mutatis mutandis*, *Battisti v. France* (dec.), no. 28796/05, 2 грудня 2006 року) [17].

Карати заявника за його відсутність в суді абсолютною заборобою будь-якого захисту Європейський суд визнав очевидно непропорційним [18].

Становить інтерес також рішення ЄСПЛ у справі «Цезар проти України», де хоча і не йдеться про застосування процедури *in absentia*, проте піднімається важливе питання про

відповідальність України щодо забезпечення доступу до суду. Така ситуація може виникнути у випадку постановлення вироку у спеціальному кримінальному провадженні щодо підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває на тимчасово окупованій території.

Так, скаржники, які є одержувачами соціальних виплат і проживають на непідконтрольній території, зазначають, що Україна не забезпечила їм доступ до суду, оскільки судові органи переведено на підконтрольну територію.

Суд нагадує, що у нещодавній справі «Хлібик проти України» він припустив, що державні органи влади України вжили всіх необхідних їм заходів для організації судової системи таким чином, щоб забезпечити права, передбачені ст. 6, ефективно у конкретній ситуації постійного конфлікту, та дійшли висновку, що вони зробили все, що в їхніх силах за цих обставин, для вирішення ситуації заявника (§ 79). Аналогічно у цій справі Суд уважає, що національні органи влади зробили належним чином очікувані від них кроки для забезпечення належного функціонування судової системи, що робить її доступною для мешканців територій, які не контролюються Урядом. За відсутності будь-яких доказів того, що особиста ситуація заявників не дозволила їм скористатися цією системою, Суд доходить висновку, що за обставин цієї справи нездатність заявників подавати свої позови до суду у своєму місті проживання не погіршує саму суть їхнього права на доступ до суду. Обмеження цього права було обумовлено об'єктивним фактом військових дій у районах, які Уряд не контролює, і, зважаючи на об'єктивні перепони, з якими стикалися українські органи влади, очевидно, не було непропорційним. Тому, не було порушення п. 1 ст. 6 Конвенції [19].

Таким чином, ЄСПЛ визнає провадження *in absentia* як засіб захисту правопорядку, якщо при цьому дотримуються права людини, гарантовані ЄКПЛ. Тобто сама процедура не суперечить Конвенції, а її реалізація має відбуватися без порушень конвенційних гарантій. Водночас, поряд з визнанням процедури *in absentia* такою, що не суперечить ЄКПЛ, Суд послідовно дотримується категоричної позиції щодо обов'язку держави забезпечити дотримання прав підозрюваного, обвинуваченого.

Висновки. Підсумовуючи зазначимо, що під час розгляду клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування, слідчий суддя на підставі оцінки отриманих доказів зобов'язаний визначити вірогідність та достатність причетності особи до вчинення злочину для здійснення спеціального досудового розслідування (справи «Valaitis v. Lithuania», «Вагапов проти України»). Крім того, такий суб'єкт зобов'язаний не лише констатувати факт наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення, а й викласти обставини та послатися на докази, що обґрунтовують, чому склалося таке переконання («Ігнатов проти України»). ЄСПЛ сформував чітку позицію щодо якісних характеристик, яким має відповідати підозра, щоб уважатися обґрунтованою у розумінні Європейської конвенції з прав людини, зокрема: 1) наявність фактів або відомостей, які здатні переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа могла вчинити таке правопорушення (справа «Нечипорук і Йонкало проти України»); 2) відсутність вимоги про наявність чітких доказів для підтвердження «обґрунтованої підозри» (факти, на підставі яких формується обґрунтована підозра, не мають бути такого ж рівня достатності, який вимагається для пред'явлення обвинувачення та засудження особи) (справа «Мюррей проти Сполученого Королівства»). Одночасно з тим, вони мають бути конкретними (справа «Ердагоз проти Туреччини»). Не підтверджена, заснована на чутках інформація не може розглядатися як така, що є достатньою для встановлення наявності «обґрунтованої підозри» (справа «Лабіта проти Італії»); 3) підозра має бути розумною. За відсутності такої особи не може бути заарештована чи затримана з метою змусити її надати зізнання або покази проти інших осіб, або для виявлення фактів чи інформації, які можуть слугувати для обґрунтування підозри щодо неї (справа «Щербакова проти України»); 4) відображена в офіційних документах обвинувачення (справа «Ілгар Маммадов проти Азербайджану»).

Національними судами при ухваленні рішень щодо здійснення спеціального досудового розслідування та спеціального судового провадження практично у кожному випадку застосовуються позиції ЄСПЛ, при цьому однаково як у випадках задоволення клопотань

про проведення спеціального досудового розслідування та /або спеціального судового провадження, так і у випадках відмови в їх задоволенні, що дає підстави для висновку про випадки довільного тлумачення правових позицій Суду.

Список використаних джерел:

1. Шумейко Д.О. Здійснення спеціального кримінального провадження в Україні: теорія і практика: монографія. Київ: Освіта України, 2020. 400 с.
2. Тертишник В. М. Реалізація правових позицій та прецедентної практики Європейського суду з прав людини в розв'язанні проблем кримінально-процесуального права України. 10 с. URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/1188/1/1.pdf>.
3. Посібник зі статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Право на справедливий суд (кримінальний процесуальний аспект). Ч. I (п. 1-299). *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights Right to a fair trial (criminal limb)*, 2019. 65 с.
4. Татаров О. Ю. Заочне провадження в кримінальному судочинстві України: проблеми та перспективи реалізації. *Науковий вісник Ужгородського інституту національного університету*. 2014. Серія Право. Вип. 29. Ч. 2. Т. 2. С. 126–127.
5. Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя : наук.-метод. посіб. для суддів. 2-е вид., випр. і доп. Київ : Координатор проєктів ОБСЄ в Україні, 2015. 208 с.
6. Рішення у справі «Лала проти Нідерландів» (Lala v. the Netherlands): рішення Європейського суду з прав людини від 23 серпня 1994 р. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=374>
7. Прес-реліз, виданий Секретарем Суду ЄСПЛ 180 (2018) 22.05.2018. URL: <https://www.echr.com.ua/translation/spravi-xisi-malo-muka-topi-proti-albanii-pres-reliz/>
8. Постанова ЄСПЛ у справі «Да Лус Домінгеш Феррейра проти Бельгії». URL: <https://roseurosud.org/r/st-6/st-6a-2/postanovlenie-espch-da-lus-domingesh-ferreira-protiv-belgii>
9. ЄСПЛ друга секція справи «Да Лус Домінгеш Феррейра проти Бельгії» № 50049/99 від 24 травня 2007 р. URL: [http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001-100326&filename=AFFAIRE DA LUZ DOMINGUES FERREIRA c. BELGIQUE - \[Traduction russe\].pdf](http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001-100326&filename=AFFAIRE DA LUZ DOMINGUES FERREIRA c. BELGIQUE - [Traduction russe].pdf)
10. Справа «Закішевський проти України» (заява № 7193/04): рішення Європейського суду з прав людини від 17 березня 2016 р. URL: <http://khpg.org/index.php?id=1458901291>
11. Слуцька Т. І. Правові позиції ЄСПЛ у кримінальному провадженні: систематизована добірка. URL: https://protocol.ua/ua/250_pravovih_pozitsiy_espl_u_kriminalnomu_provadgenni_onovlena_sistematizovana_dobirka/
12. Case of Vyacheslav Korchagin v. Russia (Application no. 12307/16). URL : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-185313>
13. Case of Demebukov v. Bulgaria (Application no. 68020/01). URL : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-85244>
14. Рішення у справі «Ван Гейсегем проти Бельгії»: рішення Європейського суду з прав людини від 21 січня 1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_402/conv
15. Огляд рішень Європейського суду з прав людини щодо судового розгляду за відсутності обвинуваченого (in absentia). URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Oglyad_ESPL_zaoch_sr.pdf
16. Рішення у справі «Лена Атанасова проти Болгарії»: рішення Європейського суду з прав людини від 26 січня 2017 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-170843%22%7D>
17. Рішення у справі «Боярченко проти України»: рішення Європейського суду з прав людини від 25 листопада 2008 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-90406%22%7D>
18. Рішення у справі «Кромбах проти Франції»: рішення Європейського суду з прав людини від 13 лютого 2001 р. URL: http://www.rpqi.narod.ru/echr/another_2/krombach.htm
19. Справа «Цезар та інші проти України». Заяви № 73590/14, 73593/14, 73820/14, 4635/15, 5200/15, 5206/15 та 7289/15). Постанова. Страсбург. 13 лютого 2018 р. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/14818.html?PrintVersion>

